

László Balázs

Korsósne Delacasse Krisztina monográfiája a *stellionatus*ról

Korsósne Delacasse Krisztina: „*Csalfa áméttások által többeket megkárosított*”: *A stellionatus a 18–19. századi magyar jogban*. (Jogtörténelmi Értekezések 59.) Budapest, 2022. Gondolat Kiadó, 254 p. ISBN 978 963 556 400 2

2022 végén a Gondolat Kiadó gondozásában, a *Jogtörténelmi Értekezések* sorozat 59. köteteként jelent meg Korsósne Delacasse Krisztina, a Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Jogtörténelmi Tanszék habilitált egyetemi docensének monográfiája a csalárd jellegű bűncselekmények egyik speciális alakzatáról.¹ A tényállás lényegi elemeit, a különös fondorlattal történő károkozást jól szemléltető főcím – „*Csalfa áméttások által többeket megkárosított*” – mellett az alcím – *A stellionatus a 18–19. századi magyar jogban* – már közelebbről megjelöli a szerző vizsgálódásainak főtárgyát és terjedelmét.

Hogy az alcímben megjelöltek valóban „csak” a főtárgyat képezik, már a tartalomjegyzékből és az első fejezetekből nyilvánvaló. A több mint negyven oldal terjedelmű *Bevezetés* már szerkezetében felvonultat több aspektust, amelyek felől közelíthetünk a 18–19. századi magyar jog *stellionatusa* felé, de jól tükrözi azt az alapos és szisztematikus tudományos kutatói munkát is, amellyel a szerző az elmúlt évek során feltárta e bűncselekmény számos jogtörténelmi és jogi kultúrtörténelmi vonatkozását, előkészítve egyben az összefoglaló opust is. A csalárdság, csalás és más kapcsolódó fogalmak jelentéstartalmának – immár a szerző által végzett online kérdőíves kutatásra is alapozó² – vizsgálata, a *falsum* és a *stellionatus* értelmének összevetése, a csalárdságra vonatkozó kifejezések megjelenése a régi magyar jogban, a *stellionatus* kifejezés etimológiája, valamint a csalás és csalárdság allegóriái, amelyek ezúttal a főtárgy alaposabb megismerését készítik elő, önálló tudományos eredményekként is visszaköszöntek és visszaköszönnek Korsósne Delacasse Krisztina publikációiban és konferencia-előadásaiban.³

A *Kitekintés* című fejezetben a szerző újabb aspektusból, a hazai jog keretein kívülre nézve vizsgálja a *falsum* és a *stellionatus* jelentéstartalmát, fejlődéstörténetét. Előbb a római jog csalárd jellegű deliktumait mutatja be, a Kr. e. 81. évi *Lex Cornelia* alá vonható szűkebb és – a törvény alkalmazásának kiterjesztésével – tágabb értelemben vett *falsum*okat, valamint a jogtudományban és a bí-

rói gyakorlatban Kr. u. 200 körül megjelenő, a *crimina extraordinaria* körébe tartozó és lényegében szubszidiárius kereseti lehetőséget biztosító *stellionatus*. Már előre hangsúlyozza azonban, hogy e kitekintés „semmi esetre sem jelenti annak állítását, hogy akár a *falsum*, akár a *stellionatus* magyar jogban való megjelentése mintegy direkt átvételként ide vezethető vissza”.⁴ A római jog megoldásai után következik az egyházi büntetőjogra, a germán népjogokra, a glosszátorok és posztglosszátorok működésére, valamint a 18–19. századig terjedő időszak – főleg német ajkú – jogtudósainak megközelítéseire vonatkozó európai kitekintés. E körben kiemeli a szerző Benedikt Carpzov jelentőségét, aki a *falsum* jelentéstartalmát olyan mértékben tágította ki, hogy az mintegy szükségszerűen magával hozta az eredeti értelmében e tágabb fogalomba beolvadó *stellionatus* újabb jelentéstartalmának és értelmezési tartományainak kimunkálására irányuló gondolkodás fellelőését is.⁵

A jogi kultúrtörténelmi és a nemzetközi összehasonlító jogtörténelmi keretek után a következő fejezetek már a szó szorosabb értelmében vett magyar jogtörténelmi vizsgálódásra összpontosítanak. Bár a jogforrásokat elemző fejezet első mondatában rögzíti a szerző, hogy „az 1848 előtti törvényeinkben és a *Tripartitumban* nem található meg sem a *falsum*, sem a *stellionatus* mint önálló bűncselekmény, sőt mint több cselekményt összefoglaló deliktumcsoport sem”,⁶ a továbbiakban módszeresen vizsgálja a hamisság, csalárdság hazai jogi megítélését, dogmatikai összefüggéseit, mind a jogelmélet által (utóbb) a *crimen falsi* körébe vont hamisítási deliktumok, mind a jogilag releváns egyéb hamisságok tekintetében. E vizsgálódás végigvezeti az olvasót az Árpád-kortól a 19. század közepéig terjedő időszak írott jogforrásainak, a korabeli törvényeknek, továbbá a *Hármaskönyvnek* – így lényegében az alkalmazott szokásjognak –, valamint a *Ferdinandeának* és annak hazai alkalmazását elősegítő *Praxis Criminalis*-nak vonatkozó anyagi jogi és részben eljárásjogi szabályain. Utóbbi különös jelentőségét pedig az adja, hogy ez a legkorábbi jelentős országos (jog)forrásunk, amelyben megjelent a *stellionatus* mint különösen ravasz elkövetéssel megvalósuló, egyébként képlekeny határu, szubszidiárius jellegű csalárd bűncselekmény.⁷

A kodifikálatlan büntetőjog korszakának forrásait követi a büntetőjogi kodifikáció megoldásainak bemutatása. E körben a szerző előrebocsátja a korábbi fejezetben vizsgáltak mintegy összegző megállapítását, miszerint „noha a fejlődés e vonatkozásban nem volt lineáris, mégis el lehet fogadni azt az álláspontot, amelyet a 19. századi kodifikátorok is követtek, tehát hogy a *stellionatus* az ekkor kiforró csalásfogalom valamiféle korai előzményeként is tárgyalni lehet”.⁸ Az elsőként elemzett *Sanctio Criminalis Josephina* kapcsán kiemeli, hogy a német nyelvű eredeti szövegben a *Trug* kifejezés alatt kívánták összevonni a *falsum* és *stellionatus* esetköréit is, de sem a dogmatikai szempontból idekivánczó cselekmények maradéktalan beépítése, sem a bűncselekmény elvileg vagyoni jellegének kivétel nélkülsége nem valósult meg, a korabeli magyar fordítás pedig már a német szövegből kiemelt három fogalom viszonyát is torzítva adta vissza.⁹ Rámutat

továbbá a szerző, hogy az 1795. évi tervezet *stellionatus seu falsum* tényállása már tartalmaz egy általános csalás-meghatározást, de az még nem tisztán vagyron elleni deliktum, annak lényegi eleme a valóság elferdítése, és túlságosan széles teret enged az analógia alkalmazásának,¹⁰ az 1830. évi tervezet *crimen falsij*a is – a *stellionatus* kifejezést elhagyva – szélesebb jogtárgyat védő, de az általános fogalom mellett már kevesebb cselekményt felsoroló bűncselekmény.¹¹ A „pontosan csalásnak nevezett bűncselekményt” aztán a magyarországi kodifikációban legkorábban az 1843. évi tervezet határozta meg, immár tisztán vagyron elleni deliktumként, és lényegében ez köszönt vissza a Csemege-kódex megoldásában is, amely azonban még mindig – mintegy a 18. századi *stellionatus* fogalom maradványaként – magában foglalta a ravasz fondorlatot is.¹²

A kötet ötödik fejezete a 18–19. századi hazai büntetőjog-tudomány képviselőinek a csalárd jellegű bűncselekményekkel, a *falsum* és a *stellionatus* viszonyával kapcsolatos megállapításait mutatja be az eredetileg latin nyelven író Huszty Istvántól és Bodó Mátyástól kezdve Szlemenics Pálon és Vuchetich Mátyáson át az immár magyar nyelven megindult kodifikációs folyamatok korában, ennek megfelelően megváltozott terminológia mentén alkotó, de valamilyen formában a *stellionatus*ra is legalább utaló Szokolay Istvánnal és Pauler Tivadarral bezárólag.

A hatodik fejezet pedig a 18–19. századi Zala vármegyei praxis részletes (mondhatni tételes), valamint az országos gyakorlat szemlélő vizsgálata alapján igazolja, hogy a *stellionatus* miatti eljárás hazánkban élő gyakorlat volt, méghozzá valamilyen különös furfanggal elkövetett csalárd magatartás esetén jártak el e deliktum jogcímén. E fejezet utolsó alfejezetében pedig a szerző kimutatja azt is, hogy a boszorkányság büntetőjogi üldözésének visszaszorulásával, illetve megszűnésével hogyan kerültek át annak egyes magatartásai – immár racionálisabb elvi alapokon üldözve – a *stellionatus* tényállása alá, amely gyakorlatot például az erdélyi kodifikációs folyamatokban – igaz, si-

kertelenül – törvényi szintre is kívántak emelni a 18–19. század fordulóján.

A rövid záró fejezetben a szerző kiemeli, hogy a múltban létezett jogi jelenségek, jogintézmények pontos, saját történelmi és jogi környezetének megfelelő megértését szükségképpen nehezíti az, hogy jogi ismereteinket, fogalomhasználatunkat napjaink (jogi) fogalmi rendszere határozza meg, ekként a *stellionatus* jelenségével találkozva óhatatlanul napjaink csalásfogalmából próbálunk kiindulni. Éppen ez tette szükségessé a *stellionatus* alapos, több aspektusból történő vizsgálatát az etimológiai és jogi kultúrtörténeti megközelítésektől, a római jogi, valamint középkori és kora újkori mintákon át a *stellionatus* hazai jogszabályi, jogirodalmi és gyakorlati megjelenéseivel bezárólag. Mintegy összegezve a műben kifejtetteket, indokát adja annak is, hogy a *Praxis Criminalis* alapján indult eljárások jegyzőkönyveiben használt – és a kötet címében is megjelölt – csalfa ámtás

mellett miért éppen a szemfényvesztés kifejezés adhatja vissza leginkább a *stellionatus* helyes értelmét.¹³

Korsósne Delacasse Krisztina monográfiája igazi ritkaság abban a tekintetben, hogy – bár a szerző maga is többször utal az általa vizsgált korszakokban a jogágak jelenkori elkülönülésének hiányára – mai fogalmaink szerint büntetőjogi területen, lényegében egyetlen bűncselekmény megértésének szentel terjedelmes önálló kötetet, méghozzá olyan deliktumnak, amely napjaink jogában – legalábbis önálló tényállásként – nem létezik. A jogászijogtörténeti gondolkodás ez utóbbi körülményből adódó nehézsége ellenére elvégzett és bemutatott munka azonban – egyetértve a szerzővel – más jogtörténeti jelenségek megértése és idegen jogintézmények másik környezetbe történő beillesztése során is alkalmazható technikákat is bemutat. A monográfia a szűkebb értelemben vett magyar (büntető-)jogtörténeti, dogmatikatörténeti értéke mellett az összehasonlító jogtörténet és a jogi kultúrtörténet művelői számára is bizonyosan érdekes és hasznos olvasmány és segédanyag lesz

Jegyzetek

- ¹ KORSÓSNÉ DELACASSE Krisztina: „*Csalfa áméttások által többeket megkárosított*”: *A stellionatus a 18–19. századi magyar jogban.* (Jogtörténeli Értekezések 59.) Budapest, 2022. Gondolat Kiadó Uo. 12–15. p.
- ² Uo. 12–15. p.
- ³ Vö. például KORSÓSNÉ DELACASSE Krisztina: A család, családság értelmezése a hétköznapokban. In BARCSI Tamás – DIÓSI Szabolcs – MÉSZÁROS Gábor – MONORI Gábor (szerk.): *Globális igazságosság, emberi jogok, jogászai etika: Szabó Gábor emlékkötet.* Pécs, 2023. PTE ÁJK, 285–295. p.; KORSÓSNÉ DELACASSE Krisztina: A stellionatus és a falsum jelentéséhez. In BIRÓ Zsófia – JUSZTINGER János – PÓKECZ KOVÁCS Attila (szerk.): *Antecessores Iuris Romani. Óriás Nándor és Benedek Ferenc emlékezete: Tanulmányok a római jog és a jogtörténet köréből.* Pécs, 2016. PTE ÁJK Római Jogi Tanszék, 185–199. p.; KORSÓSNÉ DELACASSE Krisztina: Családság a Hármaskönyvben. In BALOGH Elemér – HOMOKI-NAGY Mária (szerk.): *Tripartitum trium professorum. Három szegedi jogtörténész. Tudományos emlékülés Bónis György születésének 100., Both Ödön születésének 90. és Iványi Béla halálának 50. évfordulóján.* Szeged, 2017. Pólay Elemér Alapítvány, Iurisperitus Kiadó, 95–106. p.; KORSÓSNÉ DELACASSE Krisztina: A család a Ferdinandea szabályozásában, avagy miért éppen stellionatus. In BÉLI Gábor – KORSÓSNÉ DELACASSE Krisztina – HERGER Csabáné (szerk.): *Ut juris ordo exigit. Ünnepi tanulmányok Kajtár István 65. születésnapja tiszteletére.* Pécs, 2016. Publikon Kiadó, 147–155. p.; KORSÓSNÉ DELACASSE Krisztina: A stellionatus meghatározásához, különös tekintettel a 18. századi magyar büntetőjogi irodalomra. *Jogtörténeli Szemle*, 2014. 1. sz. 38–43. p.; KORSÓSNÉ DELACASSE Krisztina: Definitions and interpretations of Stellionatus in 18th century Hungarian Law. *Jogtörténeli Szemle*, 2021. Ksz. 37–41. p.; KORSÓSNÉ DELACASSE Krisztina: „Szemfényvesztés a jogtörténetben – avagy mi köze Jókainak a gyíkokhoz?” című előadása a Kutatók Éjszakája 2017 rendezvényen, Pécsen, 2017. szeptember 29-én; valamint KORSÓSNÉ DELACASSE Krisztina: A család allegóriái a jogi kultúrtörténetben. In BÁNÁTI Diána – SZPISJÁK-GULYÁS Nikolett (szerk.): *XVI. Pro Scientia Aranyérmesek Konferenciája. Tanulmánykötet.* Pécs, 2023. Pro Scientia Aranyérmesek Társasága, 113–120. p.
- ⁴ KORSÓSNÉ DELACASSE 2022. 51. p.
- ⁵ Uo. 67–73. p.
- ⁶ Uo. 81. p.
- ⁷ Uo. 129., 136. p.
- ⁸ Uo. 140. p.
- ⁹ Uo. 144., 147–148. p.
- ¹⁰ Uo. 149–151., 153–154. p.
- ¹¹ Uo. 155–156. p.
- ¹² Uo. 158., 160–161. p.
- ¹³ Uo. 229–230. p.

